

Strategi for Norges kultur- og idrettssamarbeid med land i sør

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Grunnlagsdokumenter	Omslag
Land berettiget til utviklingsstøtte	Omslag
Forord	Omslag
I Et nytt syn på utvikling	5
Behovet for en strategi: Et rettighetsperspektiv	7
Økt fokus på kultur internasjonalt	9
Kultursamarbeid og den nye utviklingspolitikken	11
II Kultursamarbeid med land i sør	17
Målsetninger	19
Samarbeidsformer og typer av tiltak	19
<i>Kulturell infrastruktur i sør: En sektortilnærming</i>	19
<i>Kulturutveksling: Direkte samarbeid mellom fagmiljøene</i>	21
<i>Multilateralt samarbeid</i>	21
Bevilgninger	23
Samarbeidspartnere	25
Kultur som identitet	25
Tematiske satsningsområder på kulturfeltet	27
Geografiske prioriteringer	27
Målgrupper	29
Kompetansestyrking og bemanning	31
Rapportering og evaluering	33
III Idrettssamarbeid med land i sør	35
Rettighetsperspektivet og FNs tusenårsmål: Idrettens rolle	37
Idrett for alle: En overordnet visjon	37
Idrettens potensiale og begrensninger	39
Prioriteringer: Policy og sektor	41
<i>Forankring hos nasjonale myndigheter</i>	43
<i>Strategiske partnerskap: Samarbeid med frivillige organisasjoner</i>	43
<i>Den multilaterale dimensjon</i>	45
Bevilgninger	47
Rapportering og evaluering	47
Sammendrag	Omslag

Kultur- og idrettssamarbeidet med land i sør skal bidra til å inkludere og styrke felles referanserammer, ikke ekskludere og skape motsetninger.

FOTO: GUNNAR ZACHRISEN/BISTANDSAKTUELT

FOTO: AUDUN WIK/NWHF

Machu Picchu, Peru.
Kulturminner – et
viktig grunnlag for
sosial, økonomisk og
kulturell utvikling.

Behovet for en strategi: Et rettighetsperspektiv

I St.meld.nr.35 (2003-2004), *Felles kamp mot fattigdom* ("Utviklingsmeldingen") varslet regjeringen en egen strategi for kultur- og idrettssamarbeid med landene i sør. Meldingen tar utgangspunkt i at kulturelle rettigheter er en del av de universelle menneskerettighetene, slik disse kommer til uttrykk gjennom FNs menneskerettighetserklæring og konvensjonene om sivile og politiske og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.

I dette ligger en anerkjennelse av at ethvert folk har rett til å utvikle og pleie sin egen kultur og at enhver kultur har verdier som må respekteres og bevares, som en forutsetning for mangfold globalt. Betydningen av internasjonalt samarbeid på det kulturelle området står sentralt.

Artikkel 15 i Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter omtaler bl.a. retten til å delta i det kulturelle liv og betydningen av tiltak for vitenskapens og kulturens bevaring, utvikling og utbredelse. Videre fremheves betydningen av respekt for frihet til skapende virksomhet. Artikkel 19 i Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter omtaler retten til ytringsfrihet, enten i muntlig, skriftlig, eller trykt form, eller ved kunstneriske eller andre uttrykksmidler.

På denne bakgrunn heter det i utviklingsmeldingen at støtte til kultur gjennom utviklingssamarbeidet skal fremme menneskerettighetene generelt og ytringsfrihet spesielt, gjennom utvekslingstiltak og støtte til oppbygging av institusjoner av betydning for et fritt og variert kulturliv og for kulturminnevern.

Felles kamp mot fattigdom slår fast at norsk utviklingspolitikk skal bidra til realiseringen av FNs tusenårsmål gjennom en bredt anlagt politikk for global fattigdomsbekjempelse. Kultur og idrett ikke er nevnt eksplisitt i noen av tusenårsmålene. Dette betyr ikke at kulturfeltet i bred forstand er irrelevant i kampen mot fattigdom. Tvert imot har kulturelle faktorer både direkte og indirekte betydning på en rekke områder som inngår i et eller flere av tusenårsmålene, som utdanning (mål 2), likestilling (mål 3), helse (mål 4, 5 og 6) og miljø (mål 7). Kulturfeltet står også helt sentralt i arbeidet for å bringe til veie gode rammebetingelser for fattigdomsbekjempelse (mål 8), bl.a. gjennom etableringen av et fungerende sivilsamfunn med aktive organisasjoner, frie medier og annet som bidrar til bred folkelig deltakelse.

Regjeringens *handlingsplan for bekjempelse av fattigdom i sør mot 2015* (2002) fremhever sammenhengen mellom kultur og fattigdom og betydningen av å sikre kulturelle rettigheter som et ledd i fattigdomsbekjempelse. St.meld.nr.19 (2002-2003), *En verden av muligheter* ("Globaliseringsmeldingen"), slår fast at man fra norsk side vil delta aktivt i det internasjonale arbeidet for vern og fremme av kulturelt mangfold. Dette står også sentralt i St.meld.nr.48 (2002-2003), *Kulturpolitikk frem mot 2014* ("Kulturmeldingen"). Kulturminnefeltets betydning for en langsiktig og varig bekjempelse av fattigdom og økonomisk avhengighet understrekes i St.meld.nr.16 (2004-2005), *Leve med Kulturminner*, ("Kulturminnemeldingen"), som legger til grunn at kulturminner utgjør et viktig grunnlag for sosial, økonomisk såvel som kulturell utvikling.

Til tross for at de kulturelle forutsetningene for utvikling er blitt aktualisert og gitt vesentlig større oppmerksomhet i de senere år, har tiltak på kulturfeltet hittil vært lite synlige i norsk utviklingspolitikk. Det har heller ikke foreligget en samlet tilnærming til Norges kultur- og idrettssamarbeid med land i sør i form av et overordnet politisk dokument.

Herværende strategi skal bidra til en mer helhetlig og langsiktig tilnærming til kultursamarbeid med utviklingsland, og gjelder for perioden 2006-2015.

Strategien omhandler kultursamarbeid i form av *kunstnerisk virksomhet, intellektuell kontakt og vern og fremme av kulturarven*, såvel som idrettssamarbeid.

I lys av kulturfeltets mange berøringspunkter med mediefeltet, bl.a. i forhold til spørsmål knyttet til ytringsfrihet, vil strategien også omfatte støtte til frie medier i sør.

Ettersom kultur- og idrettsfeltet skiller seg fra hverandre med hensyn til organisering, kanaler for samarbeid og typer av tiltak, vil utfordringer knyttet til disse to områdene behandles mer utførlig i egne delstrategier (del II og III). Felles for kultursamarbeid og forskjellige former for idrettssamarbeid er at virksomheten er grunnleggende kommunikativ og kontaktskapende, og bidrar til berikende impulsutveksling, nettverksbygging og kompetanseutvikling for alle involverte parter. Kulturell aktivitet og idrett skaper møteplasser for gjensidig og likeverdig samarbeid mellom aktører i Norge og i samarbeidslandene i sør, i motsetning til en mer ensidig overføring av kompetanse og ressurser fra nord til sør. Dette er unikt i utviklingssammenheng.

FOTO: NASIBU MWANKUKUZI/KONGOI MAGAZINE

**Rådhusplassen, Oslo, august 2004. Den tverrfaglige kultur-
mønstringen Oslo Mela – en
viktig arena for formidling av
pakistansk kultur i Norge. 70 000
publikummere besøkte de 93
forestillingene som gikk av
stabelen under festivalen.
Arrangør: Stiftelsen Horisont.**

Utviklingen i internasjonal tenkning, den nye vektleggingen av kultur- og idrettsarbeidets betydning og økt bevilgningsnivå har forsterket behovet for å

- koordinere innsatsen bedre,
- gi klare, overordnede føringer for kultur- og idrettsarbeidet, som også reflekterer rettighetsperspektivet i norsk utviklingspolitikk, og
- foreta avveininger av ulike hensyn og klargjøre norske myndigheters ambisjonsnivå og konkrete prioriteringer på kultur- og idrettsfeltet

Strategien angir mål og delmål for satsning på kultur og idrett gjennom norsk utviklingssamarbeid. Den tar opp sentrale spørsmål knyttet til organisering og samarbeidsformer med eksterne miljøer, såvel som prinsipper for geografiske og tematiske prioriteringer. Det legges vekt på en tydeliggjøring og kvalitetssikring av innsatsen, med tanke på best mulig utnyttelse av kultur og idrett som positive drivkrefter i utviklingsprosesser i årene som kommer.

Økt fokus på kultur internasjonalt

Det siste tiåret har man sett en økende interesse internasjonalt for kulturens rolle i utviklingsprosesser. Som på en rekke andre områder har FN-systemet hatt en viktig normgivende funksjon, med UNESCO, FNs organisasjon for utdanning, vitenskap og kultur, som en naturlig pådriver. Verdenskommisjonen for kultur og utvikling, som ble nedsatt i 1992, redegjorde i rapporten *Vårt kreative mangfold* (1995) for sammenhengen mellom kulturelt mangfold og sosial og økonomisk utvikling. Disse tankene ble fulgt opp i UNESCOs *Handlingsplan for kulturpolitikk og utvikling* (1998), som gir allmenne retningslinjer for hvordan kulturpolitikk kan og bør utformes for å spille en positiv rolle i samfunnsutviklingen.

Rapporten ligger også til grunn for UNESCOs *Universelle erklæring om kulturelt mangfold* fra 2001, som blant annet slår fast at kulturell diversitet er et avgjørende element i en bærekraftig utvikling. I et slikt perspektiv utgjør det kulturelle mangfold menneskehetens fellesarv. Dette ble igjen slått fast på FNs toppmøte i Johannesburg i 2002. Høsten 2003 vedtok UNESCOs generalforsamling at erklæringen skal følges opp gjennom en egen konvensjon om vern og fremme av kulturelt mangfold.

FNs utviklingsprogram (UNDP) definerer utvikling som utvidelse av folks valgmuligheter. På denne bakgrunn pekes det i rapporten

Kulturell frihet i en mangfoldig verden (Human Development Report 2004) på betydningen av å integrere kulturelle problemstillinger i utviklingspolitisk tenkning og praksis. Rapporten konkluderer med at kulturell frihet ikke bare er en menneskerett, men også en avgjørende forutsetning for utvikling og stabilitet.

I de senere år er også multilaterale finansinstitusjoner blitt mer oppmerksomme på kulturfeltets betydning i sentrale utviklingsspørsmål. I 2000 etablerte Verdensbanken et eget forskningsprogram om kultur og fattigdom, som bl.a. har resultert i boken *Culture and Public Action* (2004) – trolig den bredest anlagte tilnærmingen til kultur og utvikling fra forskerhold. Blant bidragsyterne står ledende utviklingsteoretikere, med økonomen Amartya Sen i spissen, såvel som bistandsarbeidere med bred praktisk erfaring.

I utviklingspolitisk sammenheng er det hensiktsmessig å skille mellom to hovedtilnærminger til begrepet kultur, som belyser vesentlige sider ved kulturfeltets betydning i forhold til utviklingsprosesser generelt og fattigdomsbekjempelse spesielt.

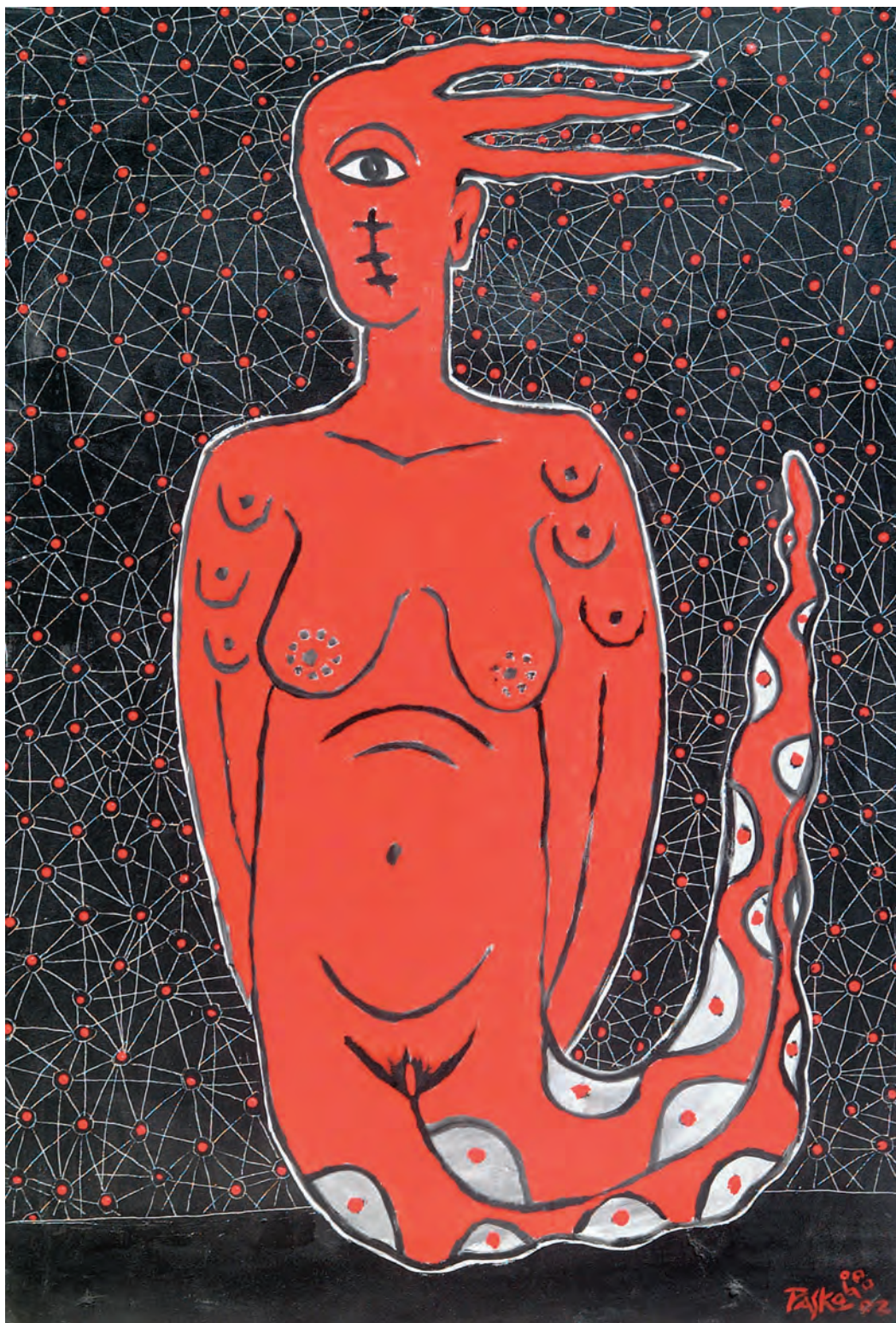
På den ene side kan man definere kultur som *identitet*. I denne forstand refererer kultur til de felles verdier, holdninger, preferanser, kunnskap etc. som ligger til grunn for adferd hos medlemmer av en sosial gruppe – og som i utgangspunktet kan ha en god eller dårlig innvirkning på samfunnsutviklingen i et gitt land eller region. Kultur- og verdisystemer er uløselig knyttet til identitet og tilhørighet, både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå, og påvirker hvordan samfunn organiseres, ressurser fordeles og beslutninger tas. Kulturelle faktorer kan derfor sies å være avgjørende for enhver annen virksomhet. Dette innebærer at inngående kjennskap til lokale sosio-kulturelle forhold er en forutsetning for vellykket planlegging

og gjennomføring av tiltak på de fleste prioriterte områder for norsk utviklingspolitikk. St.meld. nr.35 (2003-2004), *Felles kamp mot fattigdom*, understreker blant annet at tiltak på de ulike styresettområdene vil kreve kulturelt og nasjonalt tilpassede løsninger.

En vellykket integrering av kulturelle faktorer i en helhetlig utviklingspolitikk fordrer en økt vektlegging av den generelle kulturkompetansen hos alle som arbeider med utviklingspolitiske spørsmål og fattigdomsbekjempelse i bred forstand. Dette er en stor og viktig oppgave som ligger utenfor rammene for herværende strategi. Strategien kan likevel bidra til å belyse hvorfor og hvordan kulturelle faktorer spiller en rolle i utviklingsprosesser (se eget avsnitt om kultur og identitet i del II, *Kultursamarbeid med land i sør*).

”Kultur blir i økende grad sett på som en normal og påvirkelig del av livet som har like stor betydning for utviklingsprosessen som økonomi og politikk.”

**Vijayendra Rao og Michael Walton,
Culture and Public Action (2004)**

©PASKO PIERRE PASCAL MERISIER FOTO:ROBERTO STEPHENSEN/KUNSTNERNES HUS

Kunstnernes Hus, Oslo, mars 2003. Tiltak på kulturfeltet kan være direkte knyttet til andre politikkområder. Utstillingen "etter Columbus.com" tilførte dialogprosessen mellom Haiti og Den dominikanske republikk en ny dimensjon gjennom samarbeid mellom samtidskunstnere fra de to landene.

På den annen side kan man definere kultur som *uttrykk*. I denne forstand refererer kultur til kreative uttrykk og evner, tradisjonell kunnskap og kulturelle ressurser som utgjør en del av menneskers og samfunns liv, og som på ulike måter kan ligge til grunn for og stimulere til sosialt og politisk engasjement såvel som kommersiell virksomhet. Dette kan innbefatte alt fra for eksempel håndverk og design, muntlig eller skriftlig historie, språk, litteratur, musikk, teater, dans og billedkunst til festivaler, lek og idrett, en urbefolknings kunnskap om naturmedisin, arkitektur, historiske steder, kulturminner og tradisjonell teknologi. I denne forstand utgjør kulturfeltet en egen samfunnssektor, og berører bl.a. etableringen av gode rammevilkår for kulturell deltakelse, produksjon, konsum eller bevaring.

De to kulturbegrepene kan ikke sees uavhengig av hverandre, men står i et kontinuerlig og gjensidig påvirkningsforhold. Herværende strategi tar likevel et særlig utgangspunkt i sistnevnte definisjon – *kultur som materielle og immaterielle uttrykk* – og berører i utgangspunktet tiltak som støttes innenfor rammen av Norges kultur- og idrettssamarbeid med land i sør. Støtten til kultur og idrett gjennom utviklingssamarbeidet er i første rekke rettet mot å styrke kultursektoren i bred forstand og fremme et levende kultur- og idrettsliv i utviklingslandene. Samtidig vil en rekke tiltak på kulturfeltet være direkte knyttet også til andre politikkområder – så som for eksempel fred og forsoning, godt styresett og menneskerettigheter generelt.

Kultur- og verdisystemer ligger til grunn for identitetsutvikling, stedstilknytning og sosial deltakelse, og påvirker dessuten det økonomiske klima i et land eller en region – bl.a. gjennom holdninger til innovasjon og korrupsjon, kultur og næringsutvikling, praktisk kulturforståelse etc. Kulturelle faktorer er også avgjørende for den politiske utvikling: Ytringsfrihet og etableringen av frie medier og andre arenaer for kritisk debatt og kulturelle konfrontasjoner er vesentlige forutsetninger for politisk opinionsdannelse og mobilisering, og ligger til grunn for en reell demokratiutvikling.

I lys av dette opprettet regjeringen i 2004 nye retningslinjer for økt støtte til frie og uavhengige medier i Norges samarbeidsland. Mediestøtten skal fremme åpenhet, demokrati og godt styresett, og kanaliseres bl.a. gjennom medieforetak, organisasjoner i det sivile samfunn, statlige institusjoner samt regionale og internasjonale/multilaterale organisasjoner. I dialogen med samarbeidslandenes myndigheter legges det vekt på å fremme prinsipper om ytringsfrihet og rett til informasjon, særlig for fattige og marginaliserte samfunnsgrupper.

Oppfølgingen av Regjeringens initiativ for styrking av frie medier i norske samarbeidsland knyttes derfor til denne kultur- og idrettsstrategien. Kulturfeltet står helt sentralt i arbeidet for å stimulere til åpen informasjon, interessefellesskap og organisasjonsdannelse på tvers av grupperinger, som en forutsetning for en fungerende offentlighet og et levende sivilt samfunn.

I dag ser man stadig eksempler på konflikter der religiøse og kulturelle motsetninger bidrar til å forsterke uro på andre samfunnsområder. Disse kan ikke reduseres til økonomiske og politiske årsaker alene, men må møtes med tiltak som kan fremme dialog og tilrettelegge for utforskning av felles normer og referanserammer på tvers av politiske og kulturelle/religiøse skillelinjer. Idrettsaktiviteter kan utgjøre brede og kraftfulle arenaer for tiltak knyttet til forsoning i konfliktområder. Det samme gjelder kunstnerisk virksomhet og intellektuell kontakt, som kan inngå som viktige elementer i fred- og forsoningsprosesser. Utenriksdepartementets strategiske rammeverk *Utviklingspolitikken bidrag til fredsbygging* (2004) anbefaler støtte til aktører, mekanismer og prosesser i det sivile samfunn som bidrar til fred og forsoning. I

den forbindelse pekes det bl.a. på betydningen av kulturelle og sportslige møteplasser for å nå ut til "forsonere og 'brobyggere' i befolkningen".

St.meld.nr.35 (2003-2004) slår fast at utveksling mellom Norge og land i sør er basert på at utfoldelse gjennom kunst, kultur og idrett kan være utviklingsfremmende *i seg selv*. I tillegg vektlegges tiltakenes *merverdi*: Det er

ikke minst evnen til å virke *utover seg selv* som gjør kultur og idrett til viktige utviklingspolitiske og utenrikspolitiske samarbeidsområder.

I praksis vil det imidlertid verken være mulig eller hensiktsmessig å skille mellom kultur- og idrettstiltak som først og fremst har en "egenverdi", og tiltak som først og fremst har en "nytteverdi". Satsingen på kultur og idrett gjennom norsk utviklingssamarbeid er basert på at potensialet som virkemiddel først er tilstede hvis de enkelte tiltak er av høy kvalitet og gjennomført i tråd med faglige hensyn. *Dette forutsetter et samarbeid forankret i fagmiljøene selv*. Direkte samarbeid og likeverdig impulsutveksling mellom institusjoner i Norge og i samarbeidslandene er en forutsetning for kompetanseutvikling og nettverksbygging for alle involverte parter.

"Kulturell frihet er en viktig del av menneskelig utvikling fordi det å kunne velge sin identitet, hvem man er, uten å miste andres respekt eller bli hindret fra å kunne gjøre andre valg, er avgjørende for å kunne leve et fullverdig liv."

Human Development Report 2004

FOTO: CAMILLA SOLHEIM/BSTANDSAKTUELT

Ytringsfrihet og etableringen av ulike arenaer for kritisk debatt og meningsutveksling er avgjørende for politisk mobilisering og opinionsdannelse.

Kultursamarbeidet og den nye utviklingspolitikken

Norsk utviklingspolitikk bygger på den store grad av internasjonal enighet om målene for fattigdomsbekjempelse som er uttrykt i FNs tusenårsmål. Den nye utviklingspolitikken er basert på nasjonalt eierskap og økt samarbeid og koordinering mellom givere i samarbeidslandene. Større konsentrasjon om færre sektorer i det enkelte samarbeidsland og en orientering bort fra giverstyrte prosjekter over mot sektorprogrammer og budsjettstøtte står sentralt i regjeringens politikk. Det er utviklingslandene som skal sette prioriteringer og bestemme hvilke sektorer som skal motta bistand.

Norges kultur- og idrettssamarbeid med utviklingsland har i stor grad vært prosjektbasert. Både tiltak rettet mot langsiktig institusjonsutvikling, såvel som mer kortvarige utvekslingstiltak har vært knyttet til en rekke større og mindre enkeltprosjekter gjennomført i samarbeid med et mangfoldig utvalg aktører i Norge og i sør eller gjennom multilaterale kanaler. For å unngå en marginalisering av kulturfeltet i utviklingssamarbeidet og for å sikre effektivitet og bærekraft, er det avgjørende at kultur- og idrettssamarbeidet skjer i tråd med nyere utviklingspolitiske prinsipper.

Kulturfeltets økende betydning har i de senere år kommet til uttrykk gjennom en stigende interesse internasjonalt for "myk makt". *Myk makt* refererer til innflytelse basert på argumentasjon og overbevisning, i motsetning til hard makt, basert på militær, politisk og økonomisk styrke. Dette er særlig viktig for utviklingsland og for små stater som Norge, samtidig som man ser at også tradisjonelle stormakter i stigende grad vektlegger betydningen av å vinne støtte og få gjennomslag for sine synspunkter i det internasjonale samfunn.

I stadig flere land står kulturfeltet også sentralt i utenrikstjenestens nyorientering mot et moderne breddediplomati ("public diplomacy"), basert på direkte kommunikasjon med utvalgte aktører i det sivile samfunn i aktuelle samarbeidsland. Gjennom direkte samarbeid mellom fagmiljøer på kultur- og idrettsområdet etableres brede kontaktflater og alternative kanaler til viktige utenriks- og utviklingspolitiske målgrupper. En slik tilnærming kan være avgjørende for å identifisere og nå frem til effektive endringsagenter i det sivile samfunn, utvikle dialog med dem og støtte deres kompetanse- og kapasitetsutvikling – f.eks. opposisjonelle grupper i stater med autoritært styresett eller

marginaliserte grupper som av ulike grunner ikke kommer til orde gjennom mer offisielle kanaler for dialog og samarbeid.

Aktiv kulturkontakt på tvers av landegrensene gir stater en unik mulighet til å formidle hvem de er og hva de står for – og til å vise hva man kan bidra med i det internasjonale samfunn. Disse aspektene ved kultursamarbeid er bl.a. drøftet i rapporten *Oppbrudd og fornyelse. Norsk utenrikskulturell politikk 2001 - 2005* (2000), som ble utarbeidet på oppdrag av Utenriksdepartementet. Norges brede utviklingspolitiske engasjement, kompetanse og erfaring gjør oss i dag til en troverdig deltaker og en reell bidragsyter internasjonalt. Rollen som en pådriver på det humanitære området står sentralt i de bilder av landet som formidles utad, og styrker våre muligheter til innflytelse i saker av særlig betydning i norsk utenriks- og utviklingspolitikk – blant annet i det langsiktige arbeidet for å bekjempe global fattigdom.

Alle land trenger åpne kanaler for samfunnsdebatt og uavhengig søkelys på makt- og myndighetsutøvelse. Levende folkestyrekreverfrietalerør, debattarenaer og fagmiljøer for kritisk og undersøkende journalistikk. Uavhengige medier – det være seg aviser, radio, fjernsyn eller webrelaterte medier – formidler bredden av synspunkter i samfunnet og fremmer demokratiutvikling og godt styresett. St.meld.nr. 35 slår fast at mediene, spesielt pressen, står i en særstilling i arbeidet med å avdekke korrupsjon og brudd på menneskerettighetene.

Mange utviklingsland har i dag omfattende behov for å styrke sitt internasjonale omdømme. Enkelte opplever først og fremst å bli assosiert med politisk uro, militære konflikter, naturkatastrofer og humanitære kriser. Kulturell kontakt og impulsutveksling formidler sider ved disse landene som sjelden når overskriftene i vestlige medier. Dette kan bidra til å styrke nasjonale selvbilder og etablere mer nyanserte bilder av utviklingsland i det internasjonale samfunn.

Et sentralt spørsmål i denne sammenheng er hvorvidt kultursamarbeidet

skal ta utgangspunkt i tradisjonelle kulturuttrykk eller hvorvidt samtidsuttrykk og/eller moderne populærkultur er bedre egnet til å formidle mer sammensatte og nyskapende bilder av landene i sør. Vern og fremme av tradisjonell kultur er viktig, både av identitetshensyn og som et bidrag til globalt mangfold, men kan samtidig bidra til å skape for ensidige og unødige eksotiske bilder av utviklingsland.

Kulturelle forbindelser med utviklingsland er også av kulturpolitisk viktighet for Norge og utviklingen av vårt flerkulturelle samfunn. Kulturelle møter kan nyansere stereotype forestillinger om fremmede kulturer, forebygge fordommer og fremmedfrykt og bidra til økt kunnskap om og interesse for landene i sør. Dette er en forutsetning for innsikt i og respekt for egen, såvel som for andres kultur. Formidling av kulturuttrykk fra fjerntliggende kontinenter representerer samtidig

FOTO: GUNNAR ZACHRISEN/BISTANDSAKTUELT

Et levende folkestyre krever frie talerør og åpne kanaler for samfunnsdebatt: Radiointervju med representanter fra den indiske fagforeningen Self Employed Women i Gujarat, India.

tankevekkende og stimulerende alternativer til den dominerende anglosaksiske kulturindustrien og kan skape økt forståelse for norsk utviklingspolitikk hos brede lag av befolkningen.

Historien har vist at kulturens positive potensiale i utviklingsprosesser kan undermineres av kulturelle generaliseringer, som i verste fall kan bidra ytterligere til sosial diskriminering og politisk undertrykkelse. Reduksjonistiske og statiske fremstillinger av komplekse kultur- og verdisystemer ligger også til grunn for ulike former for kulturell determinisme. Dette gjelder blant annet oppfatningen av at enkelte kulturer skulle være mer eller mindre egnet for moderne markedsutvikling eller demokratiske styresett enn andre.

Norsk kultur- og idrettssamarbeid med land i sør skal bidra til å inkludere og styrke felles referanserammer, ikke ekskludere og skape motsetninger. Et sentralt spørsmål i den forbindelse er hvilke typer av tiltak som skaper størst og mest varige kontaktflater mot aktuelle målgrupper. Breddevirksomhet har vært dominerende i norsk utviklingssamarbeid, og når i utgangspunktet ut til flest fattige. På idrettsfeltet har dette gitt gode resultater. Samtidig har erfaringer fra bl.a. kunstfeltet vist at breddevirksomhet ofte er mer bistandsavhengig over tid enn samarbeid med profesjonelle fagmiljøer, som i større grad har evnet å drive videre uten ekstern finansiering.

Kulturer endrer seg over tid og fra sted til sted, og utvikler seg ikke minst i møtet med andre kulturer. Globaliseringen og den teknologiske utviklingen har åpnet for nye muligheter til kontakt på tvers av geografiske og kulturelle skillelinjer. Samtidig ser man et økt press

på en rekke av verdens kulturer i form av en tiltagende kulturell homogenisering og kommersialisering, tildels på bekostning av tradisjonelle, stedsbundne kulturuttrykk. Særlig utsatte er mindre språk- og kulturområder og utviklingsland med svake kulturelle institusjoner.

Arbeidet til vern og fremme av kulturelt mangfold berører flere politikkområder, og er et sentralt anliggende på det internasjonale kulturfelt i dag. En hovedutfordring knytter seg til forholdet mellom statenes internasjonale forpliktelser og deres adgang til å formulere og

iverksette politikk som opprettholder og beskytter hjemlig kulturelt mangfold og egenart. I de senere år har flere land, med Frankrike i spissen, stilt seg kritiske til at kulturprodukter behandles på linje med andre typer varer og tjenester i internasjonale handelsavtaler. Med referanse blant annet til den identitetsbærende symbolverdi som kjenne-tegner åndsverk og andre former for kulturuttrykk, har man argumentert for et "kulturelt unntak". I WTOs regelverk er utviklingslandenes behov søkt ivaretatt gjennom et *generelt* unntak for tiltak som fremmer eksport fra utviklingsland. Dette innebærer at det kan gis ensidig bedre markedsadgang til varer fra utviklingsland enn fra andre land, også på det kulturelle felt.

"Det kan være en bro, et stykke tre. Eller et tempel, en vindmølle, et maleri, et møbel, en maske, en juvel, en perle. Det kan til og med være et språk, et ritual eller en praksis. Uansett er det noe som skiller seg fra andre goder fordi det kan oppfattes som et symbol for noe annet – en nasjon, et lokalsamfunn, en tradisjon, en religion, en kulturell begivenhet – og dermed tillegges ulike betydninger utover selve nytteverdien. (...)

La oss slå fast at dette godet har kulturell verdi fordi det er en kilde til inspirasjon eller gir anerkjennelse. Det er derfor vi omtaler det som et kulturelt gode."

**Arjo Klamer,
Culture and Public Action (2004)**

UNESCOs generalforsamling vedtok høsten 2003 at den universelle erklæringen om kulturelt mangfold fra 2001 skal følges opp gjennom en egen konvensjon om vern og fremme av kulturelt mangfold. I det videre arbeidet vil en fra norsk side legge særlig vekt på at det må være samsvar mellom en konvensjon på dette området og andre folkerettslige instrumenter.

Beyond Borders – et møte mellom moderne dans, indiske tribale rytmemønstre og klassisk indisk dans. Tre balletter av koreografen Sølvi Edvardsen ble fremført av anerkjente norske og indiske dansere i New Delhi høsten 2002, fulgt opp av forestillinger i Oslo og Bergen våren 2003.

FOTO: ERIK BERG

FOTO: MARIANNE RØNNEVIG/NORAD

Lok Virsa, Pakistan – Nasjonalt institutt for vern av tradisjonell folkekultur. Museets samling består bl.a. av broderte kostymer, smykker, samt tradisjonelle gjenstander i tre, metall og elfenben. Biblioteket rommer bøker innen antropologi, etnologi, folkemusikk, kunst, historie og håndverk.

Målsetninger

Den store kulturpolitiske oppgaven for utviklingsland består i å bygge opp en fungerende infrastruktur på kulturfeltet og skape programvirksomhet som bidrar til levende fagmiljøer for kunstnerisk virksomhet, intellektuell kontakt og kulturminnevern. Kulturelle institusjoner og organisasjoner er av vital betydning for et levende sivilisert samfunn og en fungerende offentlighet, basert på bred folkelig deltakelse. Ytringsfrihet og utvikling av frie medier og andre arenaer for kulturelle konfrontasjoner, kritisk debatt og meningsutveksling er vesentlige forutsetninger for politisk opinionsdannelse og mobilisering, og ligger til grunn for reell demokratiutvikling. Kultur- og verdisystemer påvirker det politiske og økonomiske klima i et land eller en region, blant annet gjennom holdninger til korrupsjon, innovasjon etc., og er avgjørende for dialog på tvers av etablerte politiske, økonomiske og sosiale grupperinger.

Norges kultursamarbeid med land i sør skal bidra til

- å sikre bredere tilgang til kulturgoder og skape bedre vilkår for fri kulturell utfoldelse og deltakelse i samarbeidslandene, som en grunnleggende menneskerett og en forutsetning for kulturell mangfold nasjonalt og globalt
- at kulturarven tas i bruk som en positivt ressurs i en bærekraftig utvikling av samfunnet, bl.a. som kilde til verdiskaping, næringsvekst og identitetsutvikling.
- å tilrettelegge for økt kunnskap og kontakt på tvers av politiske og religiøse skillelinjer og formidling av mer nyanserte bilder av andre kulturer, som en forutsetning for interkulturell dialog og en styrking av felles normer og referanserammer.
- å styrke det sivile samfunn i sør, som en forutsetning for politisk og økonomisk utvikling.
- å fremme gjensidig og likeverdig samarbeid mellom kulturinstitusjoner i Norge og i sør, som en forutsetning for profesjonalisering og internasjonalisering av kulturfaglige miljøer i Norge og i utviklingslandene.

Samarbeidsformer og typer av tiltak

Støtte til etablering og styrking av kulturell infrastruktur, utvekslingstiltak mellom kulturaktører (sør-nord eller sør-sør) og støtte til kultur gjennom multilaterale kanaler utgjør i dag tre hovedtilnærminger til kultursamarbeid med utviklingsland. I praksis vil institusjonsbygging ofte innebære elementer av kulturutveksling. Samtidig er utvekslingstiltak avgjørende for institusjonsutvikling. Utgangspunktet for norsk støtte er derfor at virksomheten bidrar til langsiktig kompetanseutvikling i utviklingslandene.

Kulturell infrastruktur i sør: En sektortilnærming

Institusjonsutvikling i våre samarbeidsland dreier seg om støtte til etablering av fysisk, såvel som organisasjonsmessig infrastruktur på kulturfeltet – det være seg offentlige institusjoner, frivillige organisasjoner eller andre strukturer som på ulike måter tilrettelegger for kulturell deltakelse, produksjon, konsum

eller bevaring. I tillegg til *utdanningsinstitusjoner* og *interesseorganisasjoner* på alle fagfelt, innbefatter dette blant annet

- offentlige forvaltningsorganer, medie- og kulturfaglige og akademiske institusjoner
- konsertarenaer, orkestre, kor, korps, festivaler etc.
- teatre, festivaler etc
- gallerier, museer, biennaler etc.
- forlag, bokmesser etc.
- kinoer/fremvisningslokaler, festivaler etc.
- presse, radio, fjernsyn, moderne kommunikasjonsteknologi etc.
- arkiver, museer, biblioteker etc.
- kulturhus, internettkafeer, festivaler og andre former for integrerte kulturarenaer

I de fattigste landene er det i dag omfattende behov for denne type grunnleggende infrastruktur på kulturfeltet. Utviklingslandene står overfor store og ressurskrevende oppgaver.

I tråd med den nye vektleggingen av mottakeransvar, giverkoordinering, programtilnærming og økt konsentrasjon, har norske ambassader i de senere år tatt initiativ til å kanalisere støtte til institusjonsbygging via egne kulturfond eller kulturmyndigheter i det enkelte samarbeidsland – tildels i samarbeid med andre givere. Etableringen av mer helhetlige

FOTO: RIKSKONSERTENE

Cape Town, Sør-Afrika, 2004. Norske og sør-afrikanske musikere møtes i prosjektet "Let me play!", arrangert av Møre og Romsdal Fylke i samarbeid med Rikskonsertene og det sørafrikanske Mmino-fondet. Her representert ved Sissel Vera Pettersen på saksofon.

og langsiktige programmer med samarbeidslandenes myndigheter vil styrke nasjonal kulturpolitikk og -forvaltning, samt fremme mottakeransvar på kulturfeltet.

Ved å nærme seg kulturfeltet som en egen sektor i utviklingssamarbeidet, vil man fra norsk side også enklere kunne fremme økt giverkoordinering. Også på kulturfeltet er dette viktig for å fremme ulike former for samfinansiering med felles dialog og felles krav til rapportering. En sektortilnærming gir langt bedre muligheter for målrettet innsats og effektiv ressursbruk enn mange enkeltstående prosjekter.

Stadig flere utviklingsland har i de senere år utarbeidet sin egen helhetlige strategi for fattigdomsreduksjon (PRSP), som også er retningsgivende for det internasjonale giversamfunnets bidrag. I dag har få samarbeidsland inkludert kultur i disse strategiene, til tross for at en PRSP normalt skal omfatte alle aspekter ved fattigdommen i landet. Norge vil i relevante fora arbeide for at kulturpolitikk i større grad enn i dag inkluderes i nasjonale planer og strategier for fattigdomsreduksjon.

I de senere år har man fra flere utviklingsland registrert ønske om et bredt samarbeid på kulturfeltet. I aktuelle samarbeidsland som prioriterer kulturfeltet i sine planer og strategier vil regjeringen gå inn for en sektortilnærming på kulturfeltet, selv om finansieringen fortsatt i hovedsak vil skje over en global post (160.73) Dette innebærer i første rekke at man går bort fra mange mindre tiltak (som i dag ofte ligger nært opp til utvekslingstiltak), til fordel for programmer basert på langsiktige samarbeidsavtaler med myndighetene i de aktuelle samarbeidsland. Det forutsettes at samarbeidsprogrammene imøtekommer lokal etterspørsel og tilrettelegger for bred sammensetning av lokale samarbeidspartnere.

Praktiske konsekvenser av en omlegging til denne type sektortilnærming der dette er aktuelt, innbefattet finansielle behov, vil bli utredet i løpet av 2006. I mellomtiden iverksettes pilotprogrammer i to eller tre samarbeidsland som prioriterer kultursamarbeid og hvor det allerede er etablert et bredt samarbeid å bygge videre på.

Kulturutveksling: Direkte samarbeid mellom fagmiljøene

Kulturutveksling dreier seg om støtte til direkte samarbeid mellom norske kulturaktører og deres motparter i landene i sør. Denne virksomheten er avgjørende for reell institusjonsutvikling og kompetansebygging, og innbefatter bl.a. støtte til

- utvikling og gjennomføring/fremføring av konserter, forestillinger, utstillinger m.m.
- turnévirksomhet
- gjennomføring av eller deltakelse ved internasjonale festivaler, biennaler eller andre former for kulturfaglige fellesarrangementer eller tverrkulturelle møteplasser

- gjennomføring av og/eller deltakelse ved seminarer, workshops, konferanser og andre arenaer for interkulturell dialog og faglig kompetansebygging
- personutveksling
- informasjonstiltak i tilknytning til kulturprosjekter

Arrangementene kan finne sted i *samarbeidslandene i sør, i Norge* eller i *andre giverland*, og selve utvekslingen kan foregå mellom *Norge og utviklingsland* eller mellom *to eller flere land i sør*.

For den delen av kultursamarbeidet som dreier seg om løpende utveksling mellom fagmiljøer i Norge og i utviklingsland, vil en videreføring av dagens prosjekttilnærming fortsatt være mest hensiktsmessig. Samtidig er det også her muligheter for å redusere antall enkeltprosjekter, f.eks. gjennom langsiktige rammeavtaler med kulturlivets aktører.

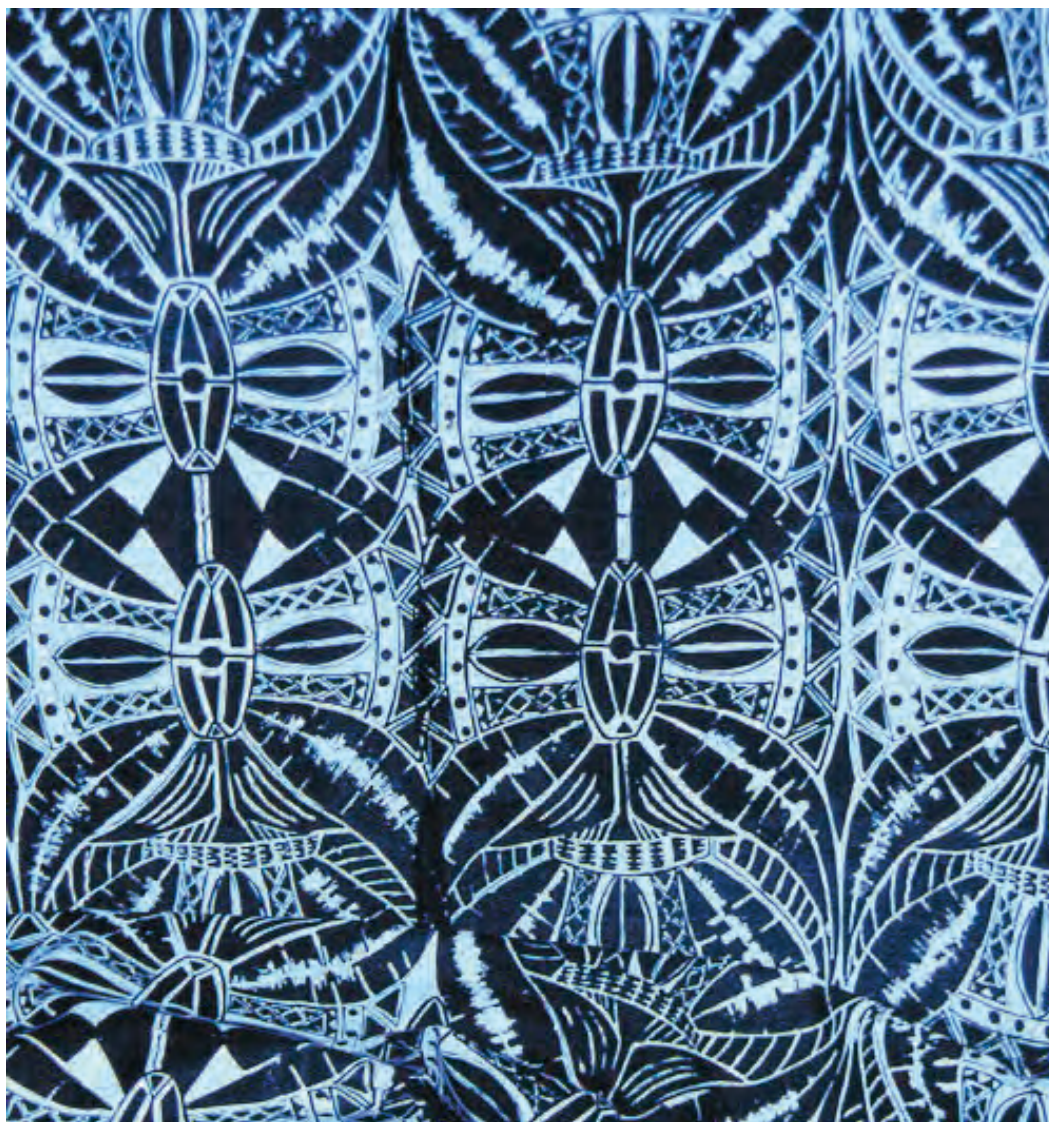
En bred og variert prosjektbasert virksomhet er en forutsetning for levende kulturinstitusjoner. Direkte kontakt mellom kulturinstitusjoner og -miljøer tilrettelegger for faglig nettverksbygging og kompetanseutvikling og bidrar til å sikre at tiltakene holder en høy faglig kvalitet. Gjensidig samarbeid mellom fagmiljøer bidrar til å etablere brede kontaktflater mot viktige målgrupper i det sivile samfunn. Direkte institusjonssamarbeid sikrer også lokal forankring. Målsetningen er at de involverte institusjonene i størst mulig grad selv skal kunne stå for planlegging og gjennomføring av enkeltprosjekter, som en forutsetning for kompetanseutvikling og profesjonalisering.

For å sikre langsiktighet og forutsigbarhet i samarbeidet, skal det i avtaler fastsettes økonomiske og andre rammevilkår som sikrer god planlegging og best mulig ressursutnyttelse. Det er avgjørende at samarbeidsprogrammer og -prosjekter forankres i mest mulig solide og stabile organisasjonsstrukturer og miljøer. Dette er en forutsetning både for kunst- og kulturfaglig kvalitet, for rasjonell og effektiv ressursutnyttelse og for at utviklingsarbeidet skal resultere i bærekraftig virksomhet på lengre sikt.

Gjeldende retningslinjer for kulturutveksling mellom Norge og landene i sør vil bli revidert i løpet av 2005.

Multilateralt samarbeid

UNESCO er den eneste FN-organisasjonen med kultur i sitt mandat, og dette gjør organisasjonen til en viktig kanal for samarbeid. I tillegg kanaliseres kulturmidler gjennom multilaterale aktører i Norge eller Norden som arbeider mer spesialisert på de enkelte kulturfaglige felt (f.eks. kulturarv eller kulturminnevern), og som kan spille en vesentlig rolle i forhold til faglig rådgivning og nettverksbygging på sine respektive fagfelt.

Tekstiltrykk fra Textile and Graphic Design Workshop i Kampala, Uganda, 1999. Prosjektet innledet UNESCOs kulturprogram Artists in Development – 10 workshop'er rettet mot kunstnere og håndverkere for å fremme profesjonalisering og styrke deltakernes muligheter til å leve av sitt virke.

Samarbeidet med UNESCO på kulturfeltet står i en særstilling. I forbindelse med utformingen av nye prototype rammeavtaler for samarbeidet med FN-organisasjonene og tilhørende programavtaler, ble en to-årig programavtale for Norges samarbeid med UNESCO utformet i 2003. De fire programområdene som identifiseres på kulturfeltet gjenspeiler UNESCOs egne satsningsfelt. Samtidig skal støtten til UNESCOs internasjonale arbeid ses i sammenheng med og underbygge øvrig norsk innsats. Det er derfor avgjørende at støtten vurderes løpende i lys av utviklingspolitiske prioriteringer, på linje med bilaterale tiltak som støttes over kulturbevilgningen.

UNESCOs faglige ekspertise og brede internasjonale nettverk gjør organisasjonen til en viktig kanal for Norges kultursamarbeid med land i sør, særlig når det gjelder vern og fremme av kulturarven. I tillegg har UNESCO en viktig normgivende funksjon på det internasjonale kulturfeltet, og samarbeidet med organisasjonen er avgjørende for faglig oppdatering og kompetanseutvikling i Utenriksdepartementet.

Samarbeidet med UNESCO på kulturfeltet vil bli videreført i årene som kommer med utgangspunkt i gjeldende programavtale. Samarbeidet under en ny to-årig programavtale vil bli løpende vurdert i lys av det pågående arbeidet for reform av/i FN-systemet og UNESCOs reformvilje. Når UNESCO opptrer som en aktør på landnivå forutsettes at tiltakene er forankret i nasjonale prioriteringer og bidrar til infrastruktur lokalt. Videre forutsettes et godt samarbeid med andre FN-organisasjoner, øvrige aktører såvel som lokale myndigheter.

Bevilgninger

På 1990-tallet økte utbetalingene til kulturtiltak over bistandsbudsjettet fra i overkant av 10 millioner kroner (1991) til i underkant av 80 millioner (1998). I de senere år har støtten til kulturtiltak stort sett vært samlet under én budsjettpost (Globale ordninger, kap.post 160.73 – Kultur), som har ligget på omkring 80 millioner kroner frem til i dag.

Samtidig finansieres fremdeles en rekke kulturtiltak over andre budsjettposter. I 2003 støttet UD og Norad kulturprosjekter for til sammen 110 millioner kroner. Dette betyr at tiltak for 30 millioner kroner ikke ble håndtert som kulturprosjekter, men istedet inngikk som elementer i andre tiltak – i første rekke knyttet til lokalsamfunnsutvikling, menneskerettigheter, fred- og forsoning eller miljø. I tillegg kommer støtten til frie medier, som i 2003 ble bevilget over en rekke budsjettposter og utgjorde i overkant av 50 millioner kroner (fra 2005 integrert i regionbevilgningene). Dette betyr at det kultur- og medie- rettede utviklingssamarbeidet utgjorde nærmere 160 millioner kroner dette året.

I lys av kulturfeltets sektorovergripende karakter vil det også i fremtiden

være ønskelig og hensiktsmessig å yte støtte over flere ulike budsjettposter. En profesjonalisering av Norges kultursamarbeid med land i sør forutsetter likevel at støtten til alle relevante kulturtiltak i større grad forankres i UD's fagavdeling for kultur. Et formål med denne strategien er å sikre en mer helhetlig forvaltning av disse ulike bevilgningene.

Kulturtiltak som finansieres over andre budsjettposter skal registreres på en måte som gjør det mulig statistisk å identifisere totalnivået på støtten til kultursamarbeid. Dette er en forutsetning for en mer helhetlig tilnærming til innsatsen i årene som kommer, og vil bidra til å gjøre kulturfeltet mer synlig i norsk utviklingspolitikk – internt såvel som eksternt.

Av kulturbevilgningen har ca. 50 millioner kroner årlig vært øremerket institusjonsutvikling. Finansielle behov av en overgang til sektor-tilnærming vil avhenge av samarbeidslandenes etterspørsel etter støtte til utbygging og styrking av kulturell infrastruktur, og vil bli utredet i løpet av 2006 (jmf. eget punkt ovenfor). Siktemålet er økt norsk støtte til kulturell institusjonsutvikling i sør.

Støtten til utvekslingstiltak har i de senere år beløpt seg til ca. 20 millioner kroner årlig. Internasjonal kontakt er av grunnleggende betydning for levende institusjoner og fagmiljøer – i fattige, såvel som i rike land. I lys av dette er det også et siktemål å styrke støtten til kulturutveksling mellom Norge og i landene i sør i årene som kommer.

Støtten til multilateralt samarbeid på kulturfeltet har i de senere år beløpt seg til omkring 10 millioner kroner årlig. Hovedsiktemålet er å styrke samarbeidet med UNESCO, forutsatt at organisasjonen kan vise til en positiv utvikling i tråd med den pågående reformprosessen.

FOTO: PER KRISTIAN LUNDEN

**Arusha/Manyara,
Tanzania: Kvinne
fra dansegruppen
Tumaini Group iført
tradisjonell festpynt.**

Samarbeidspartnere

Norske myndigheters viktigste samarbeidspartnere er kulturinstitusjoner og fagmiljøer i Norge og i sør – både sentralt og lokalt. Listen over aktuelle norske samarbeidspartnere er mangfoldig, og innbefatter bl.a.

- egne fagorganer for internasjonal kontakt (for eksempel Office of Contemporary Art Norway (OCA) på billedkunstmrådet, Norwegian Literature Abroad (NORLA) på litteraturområdet, Senter for internasjonalisering av høyere utdanning (SIU) for høyere utdanning etc.) og større kulturinstitusjoner med egne ordninger for internasjonal virksomhet (for eksempel Rikskonsertene, Norsk Filminstitutt, Music Information Centre Norway (MIC) etc.)
- store og små kunst- og kulturinstitusjoner og -miljøer på landsbasis (for eksempel teatre, orkestre, museer, gallerier, danseensembler, museer, arkiver, biblioteker etc.)
- internasjonale festivaler (for eksempel Førde Internasjonale Folkemusikkfestival, Kapittel, Festspillene i Bergen, Film fra Sør, Oslo World Music Festival etc.)
- interesseorganisasjoner og andre frivillige organisasjoner på kulturfeltet (for eksempel Forfatterforeningen, Kopinor, Kulturskolerådet etc.)
- kunst- og kulturfaglige utdanningsinstitusjoner på landsbasis (for eksempel kulturskoler, kunsthøgskoler etc.)
- offentlige instanser (for eksempel Riksantikvaren etc.)
- stiftelser og sammenslutninger for vennskapssamarbeid og interkulturell kontakt (for eksempel Vennskap Sør/Nord, Fredskorpset etc.)
- multilaterale organisasjoners norske/nordiske kontorer/stiftelser (f.eks. Nordic World Heritage Centre etc.)

Aktørmangfoldet på kulturområdet har skapt behov for en oversikt over institusjoner som på bakgrunn av særkompetanse og andre fortrinn er særlig egnet som hovedsamarbeidspartnere på de enkelte fagfelt i årene som kommer. En slik kartlegging av strategiske partnere på kulturfeltet vil bli gjennomført i løpet av 2005, og vil bli lagt til grunn for fremtidige avtaler om faglig rådgivning og forvaltning av prosjektstøtte (kulturutveksling) på de enkelte fagfelt.

Kunst- og kulturarbeidere må også i fremtiden utgjøre de sentrale samarbeidspartnere på feltet. I tillegg vil regjeringen legge økt vekt på å trekke inn *akademikere, intellektuelle, skribenter, journalister* etc. i kulturelle tiltak og prosesser. Disse yrkesgruppene utgjør viktige ressurser i utviklingsprosesser – både som bidragsytere i debatter om kulturelle prosesser og infrastruktur, kulturpolitikk, globalisering, interkulturell dialog etc., og som sentrale grupperinger i utviklingen av institusjoner og organisasjoner av betydning for et fungerende sivil samfunn og en kritisk offentlighet.

Som eneste FN-organisasjon med kultur i sitt mandat, vil UNESCO fortsatt utgjøre en viktig kanal for *multilateralt samarbeid*. Kulturtiltak som inngår i vennskapssamarbeid mellom lokalsamfunn i Norge og i sør spiller en vesentlig rolle med hensyn til å inkludere engasjerte frivillige miljøer på landbasis, særlig yngre mennesker. Regjeringen vil videreutvikle støtten til slik virksomhet, med tanke på å skape et bredt nedslagsfelt for Norges kultursamarbeid med land i sør.

Frivillige bistandsorganisasjoner, som forvalter en stor del av norske utviklingsmidler, har i liten grad vært aktive på kulturfeltet. I tråd med gjeldende *Retningslinjer for støtte til norske og internasjonale organisasjoner* (2001) skal organisasjonenes virksomhet bidra til å styrke det sivile samfunns rolle i utviklingsprosesser. En vellykket satsning på kultur i utviklingssammenheng forutsetter at organisasjonene i større grad vektlegger kulturelle faktorer i sin virksomhet. Dette vil være særlig aktuelt overfor marginaliserte grupper, deriblant arbeid for å styrke urfolks identitet og kulturelle rettigheter.

Kultur som identitet

Kultur påvirker hvordan samfunn organiseres, ressurser fordeles og beslutninger tas og er uløselig knyttet til identitet og tilhørighet – både på individ-, gruppe- og samfunnsnivå. Bred kunnskap om, respekt og forståelse for lokale kulturer er derfor avgjørende for at tiltak og programmer på en rekke sektorer i utviklingssamarbeidet skal gi gode resultater.

Samtidig er det viktig at utviklingssamarbeid bidrar til å styrke kulturell identitet og tradisjon. En stadig mer globalisert verden bør ikke lede til ensretting og kommersialisering av kultur og kulturuttrykk, der minoritetskulturer trues, men bidra til bevaring og styrking av mangfoldet. Dette er et sentralt mål for kultursamarbeid generelt og for utviklingstiltak i forhold til særlig sårbare grupper spesielt. Dette bør hensyntas bl.a. i praktiseringen av retningslinjene for urfolk, *Norsk inn-sats for å styrke arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet*.

Målet må være at eksisterende kultur- og verdisystemer – summen av verdier, holdninger, preferanser, kunnskap etc. som ligger til grunn for identitet og adferd hos medlemmer av en sosial gruppe – i større grad benyttes som positive drivkrefter i utviklingsprosesser. For å bidra til at kultur- og verdisystemer vektlegges slik, bør det i dialogen med våre partnere legges vekt på at reformprosesser skjer innenfor en demokratisk ramme som sikrer at både enkeltindivider og -gruppers rettigheter ivaretas. Dette forutsetter bl.a. at lokale kulturer, inklusive minoriteter og urfolksgrupper, inkluderes i beslutningsprosesser og at deres rettigheter respekteres og bevares.

FOTO: TOM E. ØSTHUS/DAGBLADET

**Stavanger, februar 2005: Forfatter
og regimekritiker Chenjerai
Hove fra Zimbabwe får status som
fribyforfatter i Norge.**

Hvordan man fra norsk side kan tilrettelegge for en ytterligere pro-aktiv oppfølging av den sosio-kulturelle dimensjonen i norsk utviklingssamarbeid vil bli gjennomgått separat. Kulturdimensjonen skal også vektlegges sterkere i relevante verktøy og håndbøker. Som et første ledd skal det arbeides med hvordan den sosio-kulturelle dimensjonen ivaretas i oppfølgingen av urfolksretningslinjene *Norsk innsats for å styrke arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet* (2004), utdanningsstrategien, barnestrategien og Handlingsplanen mot hiv/aids.

I lys av de kulturelle faktors betydning for all utvikling, vil regjeringen gå inn for å fremme hensynet til sosio-kulturell bærekraft i dialogen med våre partnere. St.meld.nr.35 (2003-2004), *Felles kamp mot fattigdom*, understreker at tiltak på de ulike styre-settområdene vil kreve kulturelt og nasjonalt tilpassede løsninger. Dette fordrer systematiske kulturanalyser, der berørte målgrupper deltar både i planlegging, utforming og oppfølging av utviklingstiltak, programmer eller reformprosesser. En hovedutfordring er at kulturanalyser er kostbare og tidkrevende. I hvilken grad dette skjer vil bero på myndighetene i landene selv eller frivillige organisasjoner som opererer på landnivå. Fra norsk side vil en imidlertid oppfordre til å gjennomføre slike analyser, slik at man i større grad kan sikre den nødvendige forankring og bærekraft i forhold til de løsningene som velges.

Tematiske satsningsområder på kulturfeltet

For å oppnå bedre synergieffekter av de tre formene for kultursamarbeid som inngår i utviklingssamarbeidet – institusjonsbygging, kulturutveksling og multilaterale tiltak – er det avgjørende at de ulike innsatser i større grad underbygger hverandre gjensidig. Regjeringen vil tilrettelegge for en mer helhetlig satsning på kulturfeltet i årene som kommer med utgangspunkt i følgende tematiske satsningsområder:

- Vern og fremme av kulturarven/Kulturminner
- Kulturelle rettigheter/Ytringsfrihet og opphavsrett
- Kultur og fredsskapende virksomhet
- Kulturelt mangfold og interkulturell dialog
- Kultur og næringsutvikling
- Kultur og medieutvikling

Disse satsningsområdene ligger også til grunn for gjeldende programavtale for Norges samarbeid med UNESCO på kulturfeltet.

Kulturelle endringer er grunnleggende kontroversielle prosesser, som blant annet berører forholdet mellom tradisjon og modernitet, spørsmål knyttet til globalisering og kommersialisering av kultur, forholdet mellom kjønnene, religiøse forhold med politiske implikasjoner etc. – for eksempel i forskjellige former for fundamentalistiske og andre autoritære regimer. Valg av tematiske satsningsområder må følgelig skje på bakgrunn av løpende kartlegginger og analyser av bestemte behov og forutsetninger i det aktuelle samarbeidsland. Videre vil prioriterte sektorer for norsk utviklingssamarbeid (så som f.eks. helse, utdanning, godt styresett etc) være avgjørende for hvilke kulturelle innsatsområder som til enhver tid er relevante i det enkelte land.

Norge har syv hovedsamarbeidsland og atten andre samarbeidsland og -områder (2005).

Hovedsamarbeidslandene er Tanzania, Mosambik, Uganda, Zambia, Malawi, Bangladesh og Nepal.

Andre samarbeidsland og -områder er Angola, Etiopia, Eritrea, Kenya, Madagaskar, Mali, Nigeria, Sør-Afrika, Afghanistan, Indonesia, Kina, Pakistan, Sri Lanka, Vietnam, Øst-Timor, Det palestinske området, Guatemala og Nicaragua.

Geografiske prioriteringer

Kulturbevilgningen er en global ordning. I tråd med utviklingspolitiske prioriteringer har hoveddelen av kulturbevilgningen vært knyttet til tiltak overfor Norges hoved-/samarbeidsland.

I de fattigste landene vil det være særlige behov for tiltak som bidrar til å styrke den kulturelle infrastruktur. I utvalgte samarbeidsland vil dette arbeidet hovedsaklig foregå gjennom en sektortilnærming. Samtidig er det viktig å tilrettelegge for at både bilaterale utvekslingstiltak, multilateralt

samarbeid og kultursamarbeid gjennom frivillige organisasjoner såvel som skoler og kommuners vennskapssamarbeid støtter opp under denne virksomheten.

Uttekslingstiltak har i utgangspunktet størst forutsetning for å lykkes i tråd med målsetningene i land der det finnes en viss kulturell infrastruktur. Etablerte fagmiljøer som kan inngå i likeverdige samarbeidsforhold er avgjørende for hvorvidt tiltakene kan få en langsiktig virkning, utover det enkelte prosjekt. Balanserte samarbeidsforhold er også vesentlig for at tiltakene skal ha en gjensidig effekt, fremfor å få karakter av ren penge- eller kompetanseoverføring. For norske aktører er mulighetene for gjensidig utveksling og faglig nettverksbygging en viktig begrunnelse for å ta del i internasjonalt kultursamarbeid.

For denne type virksomhet er det derfor ikke hensiktsmessig å stille samme krav til geografisk konsentrasjon. Utslagsgivende faktorer vil være hvorvidt det aktuelle land regnes som kulturfaglig interessant eller om tiltakene kan begrunnes ut i fra en bredere utviklingspolitisk og/eller utenrikspolitisk tenkning. Dette kan bl.a. gjelde for samarbeid med viktige regionale stormakter, så som for eksempel India og Sør-Afrika.

METTE TRONVOLL: ISORTOQ UNARTOQ # 3 1999 ©METTE TRONVOLL/BONO, OSLO 2005

Høsten 2004 koordinerte Office for Contemporary Art Norway (OCA) et tverrfaglig kulturprogram i forbindelse med statsbesøket til Vietnam. Mønstringen GÅP HANOI besto av en kunstnerworkshop med norske og vietnamesiske utøvere fra ulike disipliner samt konserter, filmvisninger, seminarer og forelesninger. Blant de norske kunstnerne som deltok var fotograf Mette Tronvoll, filmregissør Hans Petter Moland, musiker og billedkunstner Magne Furuholmen, billedkunstner Olav Christopher Jenssen og grafiker Per Kleiva.

I forlengelsen av dette vil geografiske prioriteringer i forhold til utvekslingstiltak bli løpende vurdert i lys av norsk innsats og engasjement på andre samfunnsområder. Eksempler på dette er støtte til kulturtiltak som bidrar til å bygge opp under norske bidrag til fred- og forsoningsprosesser. I land der en sektortilnærming ikke er aktuelt, eller der støtte til kultursektoren forvaltes av andre giverland, vil det være særlig aktuelt å støtte utvekslingstiltak som bygger opp under de kulturprogrammer som finnes i landet og/eller prioriterte norske samarbeidssektorer i det enkelte land (f.eks. helse, utdanning etc.).

Målgrupper

Tiltak på kulturfeltet vil ofte være rettet mot tilsynelatende små grupper, av og til også mot enkeltindivider – og ikke alltid de fattigste og mest ressursvake i samfunnet. Til gjengjeld spiller kunstnere, kulturarbeidere og intellektuelle en viktig rolle som opinionsdannere, og kan nå brede lag av befolkningen gjennom kulturelle ytringer og faglig virksomhet. Dette gjør disse gruppene til viktige endringsagenter og sentrale målgrupper for norsk kultursamarbeid.

Moderne medieutvikling har ytterligere forsterket mulighetene til å påvirke og stimulere til endringsprosesser gjennom denne type støtte, bl.a. ved å nå ut til flere viktige målgrupper i norsk utviklingspolitikk. Støtte til kunstnere og kulturarbeidere kan bl.a. være viktige elementer i arbeidet for å styrke kvinners rettigheter, særlig i samarbeidsland hvor kvinners kultur og kulturelle uttrykksformer undertrykkes. Det samme gjelder barn og unges rettigheter. Det vises til Utenriksdepartementets *strategi for kvinne- og likestillingsrettet utviklingssamarbeid 1997-2005* (revidert utgave for perioden 2006-2015 under utarbeidelse) og *strategi for barn og ungdom i sør, Tre milliarder grunner* (2005).

Kultur er også et sentralt tema når det gjelder urfolks rettigheter. Utenriksdepartementets retningslinjer *Norsk innsats for å styrke arbeidet med urfolk i utviklingssamarbeidet. En rettighetsbasert tilnærming* (2004) gir ingen særskilt omtale av kultursamarbeidets betydning, men tar utgangspunkt i at de fleste urfolk skiller seg sosialt, kulturelt og/eller språklig fra den dominerende befolkningen i det storsamfunnet de er en del av. Urfolks kultur er nært knyttet til deres tradisjonelle landområder. Kultur- og verdisystemers grunnleggende betydning for identitet og tilhørighet blir særlig tydelig i urfolks krav om retten til å utvikle og pleie sin egen kultur. Slik kan også støtte til urfolks kunstneriske uttrykk være et avgjørende bidrag til kulturelt mangfold globalt.

I tillegg kan konkrete tiltak utformes med tanke på nærmere definerte målgrupper på bakgrunn av prioriterte satsningsområder i det enkelte samarbeidsland og tilpasset lokale forhold. Eksempler på dette er kulturtiltak som et ledd i holdningskampanjer i forhold til hiv/aids-problematikk.

Kultursamarbeidet med land i sør har også en viktig *informasjonsside* mot brede grupper i det norske samfunn. Formidling av fremmede kulturuttrykk kan bidra til økt kunnskap om og interesse for hittil mindre kjente kulturer, som en forutsetning for økt respekt for egen, såvel som for andres kultur. De

mange internasjonale festivalene som hvert år finner sted i Norge, bl.a. innen musikk, film og litteratur, er eksempler på arenaer som bidrar til faglig impulsutveksling og kompetanseutvikling og samtidig har potensiale til å nå ut til et bredt norsk publikum. I et flerkulturelt samfunn kan slike møter være avgjørende for å nyansere stereotype bilder bl.a. av norske minoritetsgrupper, og bidra til å forebygge fordommer og fremmedfrykt. Aktiv kulturutveksling med land i sør er dessuten viktig med tanke på å skape økt interesse og forståelse for norsk utviklingspolitikk.

I de stater hvor det består etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter, ikke berøves retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

Artikkel 27, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter

FOTO: KNUT NÆRUM

FOTO: KJERSTI ISANDI

Namibia, 1999.
Forfatter/satiriker
Knut Nærum og stand-
up komiker Jonas
Rønning kurser unge
namibere i bruken av
mundlig scenespråk,
med utgangspunkt i
lokale fortellertradi-
sjoner. Samarbeids-
prosjekt mellom
Isandi og National
Theatre of Namibia,
fulgt opp i 2002.

Kompetansestyrking og bemanning

Størstedelen av Norges kultursamarbeid med land i sør foregår i land og regioner som ligger langt unna Norge – geografisk, så vel som kulturelt sett. Det finnes få tradisjoner for kulturell kontakt med disse landene, og norske aktørers erfaringer er begrenset. Dette øker betydningen av en overordnet tilnærming til feltet, preget av langsiktig og systematisk planlegging. Profesjonelt drevet kultursamarbeid vil derfor kreve strategiske partnerskap og en styrking av fagkompetansen i egen forvaltning, både hjemme og ute.

Forvaltning av kulturtiltak er ressurskrevende, ikke minst personellmessig. En omlegging til sektortilnærming for institusjonsutvikling vil, dersom landene legger opp til det, innebære nye oppgaver og ytterligere forsterke behovet for faglig kompetanse ved de aktuelle utestasjonene. På bakgrunn av tidligere erfaringer med en regional tilnærming til kulturarbeidet, vil det i løpet av 2005 kartlegges hvorvidt det kan være hensiktsmessig at flere ambassader i samme geografiske region inngår et nærmere faglig samarbeid på kulturfeltet. En slik ordning vil kunne fremme kompetansestyrking og profesjonalisering av virksomheten, og samtidig lette samarbeid mellom land i sør (sør-sør-samarbeid) og mellom Norge og andre givere (såkalt "trekantsamarbeid").

For Norad som fagetat vil utfordringen i årene som kommer bestå i å løfte frem kultur som et eget fagområde på linje med andre

fagområder for utviklingsarbeid, med tanke på å kunne fungere som faglig rådgiver overfor departementet og berørte utestasjoner også på kulturfeltet. Norad har også viktige oppgaver knyttet til evaluering. Det vil videre være avgjørende at Norad i forvaltningen av søknadsbaserte ordninger til frivillige organisasjoner fremhever betydningen av kulturelle forhold. I tillegg bør det oppmuntres til å vektlegge kulturtiltak.

I lys av den nye erkjennelsen av kulturelle faktorerers rolle for utviklingsprosesser vil det også være naturlig å styrke norske kulturinstitusjoners kapasitet til å ta del i kultursamarbeidet med land i sør. Mulighetene for dette vil vurderes i forbindelse med gjennomgangen av aktuelle samarbeidspartnere i norsk kulturliv (ref. avsnittet "Samarbeidspartnere" ovenfor). I tillegg vil aktører i norsk kunst- og kulturliv få anledning til å hospitere i en avgrenset periode i UD. Hospitantordningen vil også kunne omfatte kortere opphold ved en utestasjon.

Det nye aktørmangfoldet og den tiltagende virksomheten på feltet har forsterket behovet for å etablere strukturer og faste fora som åpner for utveksling av informasjon og erfaringer mellom aktører på feltet. Dette gjelder både det enkelte fagfelt og for kunst- og kulturfeltet i hele sin bredde. I tillegg til Rådet for internasjonal kultur og samfunnskontakt vil etableringen av faste mekanismer for dialog mellom aktuelle aktører innen kulturliv og UD derfor være nyttig.

Å jobbe med kultur er kanskje utakknemlig i den forstand at det ikke alltid er så lett å peke på de konkrete resultater, eller nytteverdien. Det er de mange små skrittets vei. På en måte kan man kanskje si at det følger det homeopatiske prinsipp: Det virker, sterkt fortynnet, noen ganger usynlig. Men hvert skritt, hver dråpe, teller.

Erik Fosnes Hansen

FOTO: PER KRISTIAN LUNDEN

Dar es Salaam, Tanzania. Marimba Studio er et lokalt drevet musikkstudio som har spesialisert seg på opptak av tanzaniansk og annen øst-afrikansk musikk – tradisjonell såvel som moderne.

Rapportering og evaluering

I løpet av de senere år har kulturfeltet etablert seg som en liten, men viktig del av norsk utviklingssamarbeid. De senere års virksomhet har imidlertid vært for lite systematisert, dokumentert og debattert sammenlignet med andre utviklingspolitiske områder, og det finnes, relativt sett, begrensede erfaringer på feltet.

Som et ledd i oppbyggingen av feltet vil det være avgjørende å skape rom for utprøving av forskjellige typer av tiltak og pilotprosjekter, som følges opp gjennom grundig rapportering og evaluering. Det vil også være nødvendig å utvikle et sett med hensiktsmessige suksess-/kvalitetskriterier for målretting og etterprøving av innsatsen.

Det skal utarbeides konkrete suksesskriterier for kultur i utviklingssamarbeidet.

Virkningene av kulturtiltak er ofte langsiktig og indirekte, og effekten av ulike tiltak er som regel mindre målbar enn mye annet utviklingssamarbeid. Dette gjør det desto viktigere å etablere faste rutiner og standarder for rapportering og en systematisk evaluering av innsatsen.

Likeledes er det avgjørende at Norad, som har forskningssamarbeid, evaluering og kvalitetssikring som sitt mandat, vektlegger utrednings- og forskningsprosjekter som bidrar til å belyse forholdet mellom kultur og utvikling, samt forholdet mellom kulturfeltet og nærliggende områder som f.eks. medie- og utdanningsfeltet. Dette er vesentlig for videreutviklingen av feltet, og vil bidra til å opprettholde en dynamikk og oppmerksomhet om kultursamarbeidet med land i sør.

Herværende strategi for kultursamarbeidet med utviklingsland for årene 2006-2015 vil bli evaluert og eventuelt justert i 2010.

IDRETTSAMARBEID MED LAND I SØR

**Ramallah, Palestina. Skolejenter
med Right To Play's røde ball.**

FOTO: RIGHT TO PLAY/NIF

FOTO: CORNELIUS POPPE/SCANPIX

Ekebergssletta, 2001. Norway Cup – en arena for gjensidig og likeverdig samarbeid mellom aktører i Norge og samarbeidslandene i sør.

Rettighetsperspektivet og FNs tusenårsmål: Idrettens rolle

I de senere årene har det vært økende oppmerksomhet nasjonalt og internasjonalt om idrettens betydning i utviklingsprosesser. Det har vært særlig fokus på idretten som en positiv og effektiv *metode* i utviklingssamarbeidet for å oppnå viktige utviklingsmål. Fra norsk side har idrett som virkemiddel i arbeidet for fred og forsoning i konflikt-områder, fått spesiell oppmerksomhet.

I tråd med det utvidete kulturbegrep og strategiens definisjon av kultur som "uttrykk" innledningsvis (del I), legger strategien til grunn at idrett inngår som en del av de kreative uttrykk, evner og kulturelle ressurser som utgjør en del av menneskers og samfunns liv – i utviklingsland såvel som i den vestlige verden. Idrett er ikke eksplisitt nevnt i FNs menneskerettighetserklæring eller konvensjonene om sivile og politiske og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. FNs barnekonvensjon omtaler imidlertid barnets *rett til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder*. Videre peker Kvinnekonvensjonen på betydningen av at kvinner "på grunnlag av likestilling mellom menn og kvinner særlig blir sikret (...) de samme muligheter til å delta aktivt i idrett og fysisk fostring."

På denne bakgrunn legger strategien en rettighetsbasert tilnærming til grunn for støtten til idrettstiltak over bistandsbudsjettet. De aller fleste land det vil være aktuelt å samarbeide med, har undertegnet relevante FN-instrumenter, f.eks. Barnekonvensjonen, som utgjør et felles, overordnet grunnlag for dialog og samarbeid med lokal forankring.

I 2003 avga en tverrfaglig gruppe med representasjon fra ulike FN-kontorer og -organisasjoner rapporten *Sport for Development and Peace; Towards Achieving the Millenium Development Goals* (heretter: "FNs rapport om idrett for fred og utvikling"). Rapporten definerer og beskriver idrettens rolle i utviklingsprosesser og i utviklingssamarbeid innenfor et overordnet og prinsipielt rammeverk, med utgangspunkt i idrettslig utfoldelse som *rettighet*, idrettens *egenverdi* samt idrett som *virkemiddel* for å oppnå fred og utvikling – herunder FNs tusenårsmål. Rapporten utgjør et vesentlig grunnlagsdokument for herværende strategi.

Idrettens grunnelementer gjør den til et levende og praktisk verktøy i arbeidet med å nå FNs Tusenårsmål:

- Idrett har en helseeffekt og reduserer sannsynligheten for mange sykdommer.
- Idrettsprogrammer er et effektivt virkemiddel for sosial mobilisering og kan støtte opp under utviklingsfremmende aktiviteter slik som hiv/aids-opplysning og vaksineprogrammer.
- Idrett kan være en betydningsfull økonomisk drivkraft, ved å bidra til arbeidsplasser og derigjennom utvikling lokalt.
- Idrett er en hovedarena for frivilling innsats.
- Å delta i idrett – herunder friluftsliv – bidrar også ofte til bedre forståelse for miljøet.

Utfordringen vil være å finne den rette balansen mellom utviklingspolitiske målsetninger og aktivitetenes egenverdi. Idrettstiltak skal motivere til deltakelse og oppleves som berikende i en hverdag preget av fattigdom.

Idrett for alle: En overordnet visjon

Visjonen om "idrett for alle" er grunnleggende for denne strategien. Tiltakene skal ha som målsetting å sikre maksimal tilgang til og deltagelse i egnede former for fysisk aktivitet, for alle. Innsatsen rettes mot breddeidrett. Toppidrett holdes utenfor.

I Norge er det vanlig å skille mellom idrett og fysisk aktivitet. St.meld. nr.14 (1999-2000), *Idrettslivet i endring*, definerer idrett som aktivitet i form av konkurranse eller trening i den organiserte idretten, mens fysisk aktivitet omfatter egenorganiserte trenings- og mosjonsaktiviteter. FNs rapport om idrett for fred og utvikling definerer idrett som *alle former for fysisk aktivitet som bidrar til fysisk god form, mentalt velvære og sosial samhandling*. Dette inkluderer lek, rekreasjon, mosjons- eller konkurranseidrett; i tillegg til idrett hos urbefolkninger (indigenous sports or games). Denne strategien er basert på FNs brede definisjon av begrepet idrett.

En rettighetsbasert tilnærming innebærer at idrett er langt mer enn en praktisk metode for å oppnå utvikling og fred. Muligheten til å delta i, og ha glede av idrett, er en rettighet som må fremmes og støttes. Idrettslig utfoldelse og lek er ikke bare et middel, men også et mål i seg selv. At tilgang til og deltagelse i idrett og lek forstås som en rettighet, medfører et ansvar for å sikre at disse rettighetene realiseres

1. Partene anerkjenner barnets rett til hvile og fritid og til å delta i lek og fritidsaktiviteter som passer for barnets alder og til fritt å delta i kulturliv og kunstnerisk virksomhet.

2. Partene skal respektere og fremme barnets rett til fullt ut å delta i det kulturelle og kunstneriske liv og skal oppmuntre tilgangen på passende og like muligheter for kulturell, kunstnerisk, rekreasjons- og fritidsaktivitet.

*Artikkel 31,
FNs konvensjon for barnets rettigheter*

FOTO: NORAD

"Heading for education". Fotballag fra Mosambik med t-skjorter fra Norway Cup 2003.

og respekteres. Politiske myndigheter, FN-systemet og andre, har derfor en forpliktelse til å sikre at det ikke hindres, men snarere skapes muligheter for alle til å delta i idrett og lek.

Muligheten til å delta i idrett og lek er ofte ikke tilstede. Dette skyldes som regel mangel på mulighet til hvile og fritid, særlig for barn og unge, samt diskriminering på bakgrunn av kjønn og/eller funksjonsevne. Retten til idrettslig utfoldelse omtales derfor ofte som "den glemte rettighet". Visjonen om "idrett for alle" er derfor ikke selvsagt. Å arbeide for at f.eks. jenter skal kunne drive idrett på lik linje med gutter, vil også være kontroversielt i mange sammenhenger. På samme måte vil utvikling av demokratiske breddeorganisasjoner innen idretten kunne by på store utfordringer.

Idrettens potensiale og begrensninger

Idrettslig aktivitet er grunnleggende for unge menneskers utvikling, ved å bygge opp god fysisk og emosjonell helse, og ved å danne verdifulle sosiale bånd. Idretten byr på muligheter for lek, deltakelse og selvutfoldelse, noe som er særlig viktig for ungdom som har få andre muligheter til konstruktive aktiviteter. Idrett gir alternativer til rusmisbruk og kriminalitet. Innen skolen er idrett en viktig del av kvaliteten på utdanningen, ved at idrett både fremmer fysisk aktivitet, som i sin tur også bidrar til dokumentert bedre skoleprestasjoner.

Idrettens potensiale som et verktøy for utvikling og fred er underutnyttet. Idrett er ikke bare en side-effekt av utvikling, men en positiv drivkraft for utvikling. Når idrettsprogrammer anvendes effektivt, fremmer de sosial integrering og bidrar til dialog og toleranse. Ikke minst er idrett et utmerket verktøy i f.eks. holdnings- og opplysningskampanjer. Idrettsbaserte tiltak som er godt tilrettelagt, er praktiske og kostandseffektive verktøy for å oppnå målsettinger i arbeidet for fred og utvikling. Idrettens rolle understrekes i Utenriksdepartementet

utviklingsstrategi for barn og ungdom i sør, *3 milliarder grunner* (2005), som bl.a. fremhever idrettens betydning i forhold til særlig utsatte grupper av barn for å fremme deres helse, psykisk og fysisk.

På sitt beste bidrar idretten til læring og trening i demokratiske samhandlingsformer. Gjennom frivillig innsats og deltakelse i organisasjonslivet får man muligheten til å opparbeide seg viktig kunnskap og erfaring. På denne måten vil den frivillige idretten kunne fungere som en skole i demokrati.

Idrettens verdier er relevante i forhold til *fred og konfliktløsningsarbeid*. Vel tilrettede idrettsaktiviteter vil kunne lære deltagerne resepekt, ærlighet, kommunikasjon, samarbeid, empati og forståelse for regler. Disse verdiene er av stor betydning i forhold til å arbeide med konfliktsituasjoner. Idrett kan derfor skape grunnlag for større tillit og respekt mellom mennesker. Idrett er dessuten en kraftfull måte å kommunisere disse verdiene på, særlig til ungdom, på en måte som er morsom og deltagende.

Styrking av sivilsamfunnet i land og områder preget av konflikter er en forutsetning for en positiv samfunnsutvikling. Satsing på idrett representerer et viktig eksempel på samfunnsbygging nedenfra. Levende og sterke sivilsamfunn er av stor betydning når det gjelder å skape trygge og gode levekår for befolkningen. Styrking av den frivillige idretten inngår som element i oppbyggingen av infrastruktur i et samfunn.

Idrett er essensielt for *menneskelig utvikling*, men bidrar også til *økonomisk utvikling*. Idrett er en økonomisk drivkraft i seg selv, men er også en potensiell katalysator for økonomisk utvikling (økt produktivitet, forebyggende medisin – lavere velferdsutgifter, økt relevans for arbeidslivet). Videre kan idrett være en "motor" for økonomisk utvikling lokalt (stimulerer etterspørsel, oppbygging av infrastruktur m.v.).

"Støtte til 'Idrett for alle' er en tilnærming norsk utviklingssamarbeid i økende grad har introdusert i forhold til særlig utsatte barn. Dette for å fremme deres helse, psykisk og fysisk. I Midt-Østen, på Balkan og i flere land i Afrika har en støttet barn og ungdoms egen organisering og gjennom turneringer og konkurranser bidratt til forståelse og forsoning over etniske, kulturelle og rasemessige grenser. Unge menneskermøtes lettere på tvers av etniske barrierer og nasjonale grenser. Historiske fordommer og traumer blir ofte borte dersom man finner fram til felles sysler som forener. Norske idrettsorganisasjoner, klubber og lag har i økende grad de senere årene søkt organisatorisk samarbeid med partnere i utviklingslandene, også som ledd i arbeidet mot rasisme i egne nærmiljø. Skoleverket er særlig viktig når det gjelder å fremme breddeidrett.

Det er viktig å bygge opp under idrettens egenverdi i form av den glede og mulighet for utfoldelse, inkludering og mestring som den representerer. For jenter og unge kvinner er idretten en arena som kan bidra vesentlig til økt likestilling."

Utenriksdepartementets strategi for barn og ungdom i sør, "3 milliarder grunner" (2005)

FOTO: RIGHT TO PLAY/NIF

Idrettstiltak skal motivere til deltagelse og oppleves som berikende i en hverdag preget av fattigdom. Lekende jenter, Pakistan.

Ikke minst for *marginaliserte grupper* som flyktninger, fordrevne, foreldre-løse og tidligere barnesoldater, tilbyr idrett en normalisering ved å være et strukturert aktivitetstilbud i ellers ofte destabiliserte omgivelser.

Samtidig er det viktig å ha realistiske forventninger til hva man kan oppnå gjennom idrett. Idrett er verken en garanti for fred og utvikling, eller en oppskrift på hvordan man løser sentrale samfunnsproblemer. Men idretten er en arena som – under visse forutsetninger – kan bidra positivt i utviklingsprosesser og i fredsbyggende prosesser.

I formen består imidlertid idrett ofte av konkurranse og kamp, og idrettsretorikken understreker at idrett ofte handler om motsetninger og konflikt. Det er også nok av eksempler på misbruk både i og av idretten. Juks, kriminalitet, korrupsjon, diskriminering og overdreven nasjonalisme er bare noen eksempler på at idretten ikke er frikoblet samfunnets øvrige utfordringer. Det samme kan sies om faren for misbruk og utbytting av unge gutter og jenter og talenter spesielt.

Visse forutsetninger må derfor være oppfylt for at idrett skal kunne fungere som en positiv kraft i forhold til f.eks. konfliktsituasjoner. Det er vesentlig å ivareta idrettens egenverdi; som mestringsgleden og muligheten til selvutfoldelse. Det er også avgjørende å ivareta det verdigrunnlaget som idretten bygger på: glede, fellesskap, helse og ærlighet.

Spesielt viktig er det at man ivaretar og arbeider ut fra prinsippet om idrett for alle. *Idrettstiltak skal inkludere og skape fellesskap, ikke ekskludere og skape motsetninger.*

Prioriteringer: policy og sektor

I 2003 ble det gitt støtte til idrettstiltak over det norske bistandsbudsjettet på ca. 23 millioner kroner. Støtten ble bevilget av ulike avdelinger i UD og av Norad. Bevilgningene har blitt gitt etter søknad fra idrettens organisasjoner først og fremst, og i liten grad fra de frivillige bistandsorganisasjonene. Norges idrettsforbund har en rammeavtale med Norad. Hovedmottagere har vært Norges Idrettsforbund og Olympiske komité (NIF), Norges Forbundsforbund (NFF) og den humanitære organisasjonen Right to Play.

Regjeringen vil:

- videreføre og styrke idrettens faglige rolle i utviklingspolitikken,
- integrere idrettsdimensjonen i sektorene utdanning, helse, hiv/aids, sivil samfunn og fredsbygging/konfliktforebygging, herunder å gi strategiske føringer inn i FN-systemet for å "løfte" idrettsdimensjonen,
- fremme organisasjoner og institusjoner som kan sikre bred anledning til idrettslig deltakelse,
- videreføre og styrke samarbeidet med idretten og frivillige humanitære organisasjoner i innsatsen for fredsbygging og konfliktforebygging, samt støtte bekjempelse av korrupsjon i idretten.

De strategiske grep vil være å integrere idrettsperspektivet i enkelte prioriterte sektorer i utviklingsarbeidet og å fremme organisasjoner og institusjoner som kan sikre bred anledning til idrettslig deltakelse. Det vil si at den strategiske tilnærmingen skjer på policynivå, med idrettens organisasjoner som faglige rådgivere, overfor institusjoner og organisasjoner som norske myndigheter samarbeider med innen følgende prioriterte områder: helse, hiv/aids, utdanning, støtte til sivil samfunn og fredsbygging/konfliktforebygging. Det vil særlig satses på skoleidrett.

Denne typen "idrettsbistand" vil ikke samles i en budsjettpost og skal ikke forvaltes av en bestemt administrativ

enhet. Tiltak skal likevel registreres på en måte som gjør det mulig statistisk å identifisere nivået på støtten.

"Idrett kan være med på å endre enkeltmenneskers liv til det bedre – ja, ikke bare enkeltmennesker, men hele samfunn. Jeg er overbevist om at tiden er inne til å bygge videre på denne forutsetningen og oppfordre styresmaktene, bistandsorganisasjonene og lokalsamfunnene til å tenke igjennom hvordan idrett på mer systematisk vis kan innlemmes i planene for å hjelpe barn, særlig barn som lever i fattigdom, med sykdom og med konflikt."

Kofi Annan, generalsekretær FN

FOTO: TONE SLENES/NORAD

**Norway Cup 2002: Bernhard og
Lyson fra EDUSPORT, Zambia.**

Forankring hos nasjonale myndigheter

I utviklingspolitikken er utgangspunktet at utviklingssamarbeidet skal være forankret hos nasjonale myndigheter, og at man fra norsk side skal bidra til langsiktig institusjons- og kompetansebygging.

Prinsippet om forankring hos nasjonale myndighet ligger fast også for idrettsbistanden. Det samme gjelder prinsippet om giverkoordinering. Selv om det ikke er etablert formaliserte mekanismer for giverkoordinering innen idrettstiltak, bør likevel idrettens organisasjoner, i samarbeid med norske utestasjoner, tilstrebe informasjonsutveksling og samarbeid med andre givere som f.eks. FN. Der vi er involvert skal Norge være pådriver for dette.

I tillegg til samarbeid med nasjonale/regionale/kommunale offentlige myndigheter er det behov for lokale samarbeidspartnere. Norske idrettsorganisasjoner har i praksis vist at det kan være hensiktsmessig å samarbeide med en bistandsorganisasjon, som allerede er representert lokalt. I tillegg vil det være viktig å identifisere eventuelle nasjonale frivillige idrettsorganisasjoner i de enkelte samarbeidsland. Denne type samarbeid vil være særlig prioritert.

Strategiske partnerskap: Samarbeid med frivillige organisasjoner

Norad vil ha en avgjørende rolle i gjennomføringen av idrettsbistanden, som ansvarlig instans for støtten til de frivillige organisasjonene. Samarbeidet med frivillige organisasjoner – i første rekke med Norges Idrettsforbund (NIF), Norges Fotballforbund (NFF) og den internasjonale humanitære idrettsorganisasjonen Right to Play – vil fortsatt ha en selvfølgelig plass på dette området. Grunnlaget for samarbeidet er enighet mellom idrettens organisasjoner og offentlige myndigheter om sentrale verdier og målsetninger – som "idrett for alle".

De viktigste aktørene og arenaene er:

- *Norges Idrettsforbund og Olympiske komité (NIF)* ble stiftet i 1861, og er i dag Norges største frivillige idrettsorganisasjon. Siden 1984 har NIF integrert samarbeidsprogrammer med utviklingsland i sitt arbeid. Organisasjonen har opparbeidet en solid kompetanse når det gjelder bruken av idrett som virkemiddel i utviklings-sammenheng. NIFs aktiviteter i sør er hovedsakelig konsentrert i det sørlige Afrika, og omfatter oppbygging av lokal kompetanse innen idrettssektoren. NIFs arbeid er spesielt rettet mot barn, ungdom, kvinner og funksjonshemmede.

- *Norges Fotballforbund (NFF)* har bl.a. i breddekomiteens mandat at idretten skal være "åpen og integrerende" og at "ingen skal stenges ute uansett sosial eller kulturell bakgrunn, kjønn, funksjonshemming, alder, seksuell legning eller andre tilsvarende grunner". NFF skal videre være en pådriver for at trivsel og glede skal prege samholdet og fellesskapet på alle nivåer i organisasjonen. NFF bruker ulike fotballprosjekter som fotballskoler og turneringer som metode for tverrkulturell kommunikasjon og forsoning mellom ulike befolkningsgrupper i en konflikt eller forsoningsprosess (f.eks. Open Fun Football School).

- *Kicking AIDS Out.* Internasjonalt nettverk etablert av sør-afrikanske idrettsorganisasjoner for å informere om hiv/aids epidemien gjennom bruken av idrett som metode. Nettverket består av organisasjoner fra det sørlige Afrika, Storbritannia, Norge og Canada, og jobber aktivt for å utvikle informasjonsmaterieell for å heve kompetansen i medlemsorganisasjonene i forhold til å bruke idrett som metode for å bekjempe spredningen av hiv og aids.

**Johann Olav Koss,
Idrettens etikkseminar 2004**

"En løser ikke konflikter ved å være på fotballbanen, men kan lære å løse konflikter ved å delta i spillet."

- *Right to Play.* Den Canada-baserte internasjonale humanitære organisasjonen (tidligere Olympic Aid) ble stiftet i 1992 i forbindelse med OL på Lillehammer to år senere, og ledes av den tidligere skøyteløperen Johann Olav Koss. Organisasjonen igangsetter utviklingsprogrammer som baserer seg på bruken av idrett og lek som virkemiddel for å utvikle barns fysiske og psykiske helse. Right to Play har etablert seg i Latin-Amerika, Afrika og Asia, og arbeider primært i flyktningleire. Norge støtter i dag programmer i bl.a. Afghanistan, Pakistan, Benin og De palestinske områder/Israel.
- *Norway Cup.* Fotballmønstringen har etablert seg som en viktig internasjonal arena for å skape møteplasser for ungdom mellom 10 og 19 år. Gjennom turneringen kan ungdom fra ulike kulturer treffes gjennom interessen for fotball på tvers av kulturelle, sosiale og økonomiske skiller.

Avgjørende for samarbeidet er disse organisasjonenes kompetanse, erfaring og nettverk både lokalt og internasjonalt, samt evne til å levere resultater. Denne strategien tar utgangspunkt i at de forskjellige organisasjonene utfyller hverandre og har forskjellig kompetanse i utviklingssamarbeidet.

Av de norske idrettsorganisasjonene vil samarbeidet med NIF og NFF fortsatt være prioritert, med vekt på å bygge idrettsstrukturer og kompetanse i samarbeidsland. Idrettens faglige rolle i utviklingspolitikken skal slik videreføres og styrkes.

FOTO: MARTE LIA TORSKENVES/NORAD

**Norway Cup 2004:
Nelime Fiona fra
Nsumba barnehjem
i Uganda, kaptein
på jentelaget Bring
Children From
Streets.**

I samarbeid med idrettens organisasjoner vil regjeringen fortsette å støtte utviklingen av breddeidrett. Det vil oppmuntres til frivillighet og utveksling av kompetanse mellom partnerne, både mellom nord-sør og sør-sør.

Det viktigste bidraget norsk idrett kan stå for i tilknytning til internasjonalt freds- og konfliktløsningsarbeid og i utviklingssamarbeidet, vil være hjelp til å bygge idrettsstrukturer i samarbeidsland. Gjennom de strukturer og den kompetanse som er bygget opp innenfor norsk idrett vil man ha gode forutsetninger til å bidra med erfaringer og råd.

Den internasjonale humanitære idrettsorganisasjonen Right to Play vil være en annen sentral samarbeidspartner med sin kombinasjon av kompetanse både innen *lek/idrett* og *utviklings-/nødhjelpsarbeid* samt et omfattende *internasjonalt og multilateralt nettverk av samarbeidspartnere*.

Få av de norske frivillige organisasjonene bruker idrett i sitt utviklingssamarbeid idag. Norge har derfor et betydelig potensiale for økt aktivitet innen allerede eksisterende avtaler med norske frivillige organisasjoner. NIF (og NFF) er, gjennom sin samarbeidsavtale med Norad, fagrådgivere for idrett som metode i utviklingssamarbeidet. NIF og NFF vil kunne være rådgivere og tilretteleggere for økt idretts-satsing. *Det vil også kunne gis støtte til andre frivillige organisasjoner som kombinerer idrett og utvikling og/eller humanitær innsats.*

Som på andre områder oppfordres ambassadene til å inngå strategiske partnerskap på idrettsfeltet med frivillige organisasjoner, dersom dette vurderes som ønskelig og hensiktsmessig i lys av helheten i det norske utviklingssamarbeidet og hvilke sektorer en arbeider i. Strategisk partnerskap kan inngås der organisasjonene har relevant kompetanse, nettverk med lokale partnere eller andre komparative fortrinn. Denne type partnerskap vil finansieres over ambassadens andel av region-bevilgningen.

Det understrekes at det for betalte tjenester, spesielt for tjenester eller tilbud som i sin helhet finansieres av offentlige midler, forventes høy grad av profesjonalitet fra organisasjonenes side. Det forventes også en refleksjon fra de frivillige organisasjonenes side over hvordan de vurderer sin rolle som profesjonell tjenesteleverandør, kontra å representere organisasjoner basert på frivillighet. Videre forventes en løpende vurdering av mulighetene for å bygge opp organisasjoner basert på lokal frivillig innsats.

Den multilaterale dimensjonen

Regjeringen støtter hovedkonklusjonene i FNs rapport om idrett for fred og utvikling:

- Idrett er en viktig drivkraft i utviklingsprosesser, som i økende grad bør vurderes å supplere og inngå i FNs ulike aktiviteter.
- Samarbeidsformen bør primært være partnerskap mellom berørte FN-institusjoner/organisasjoner, nasjonale/lokale myndigheter og idrettens organisasjoner (der disse finnes).

Regjeringen vil i relevante multilaterale fora arbeide for at:

- Programmer som fremmer idrettens egen organisering, kvalitet og bredde får større oppmerksomhet og mer ressurser.
- Idretten integreres bedre i den utviklingspolitiske agenda, inkludert i FN
- Idrett innarbeides i programmer for fred og utvikling.

Regjeringen er positiv til samarbeidet med UNESCO, UNICEF og UNHCR mht. idrettsbistand.

FOTO: PRIVAT

**Olympiastadion, Kabul. Fotball-
laget Kabul United deltok på
Norway Cup for første gang i
2003 – her avbildet sammen med
initiativtaker Bjørn Johannesen.**

Bevilgninger

Regjeringen vil foreta en styrking av idrettsinnsatsen i utviklingssamarbeidet i perioden 2006 til 2015. Det vil særlig satses på skoleidrett samt utvikling av nasjonale idrettsorganisasjoner i våre samarbeidsland.

Rapportering og evaluering

Det skal utarbeides *konkrete suksesskriterier* for idrett i utviklings-samarbeidet og rutiner for "lessons learned" (herunder f.eks. erfarings-database) i samarbeid med f.eks. Idrettshøgskolen og eventuelt andre relevante forskningsinstitusjoner i likesinnede land og i samarbeidslandene. Forskningsprosjektet bør dekke de forskjellige modellene for samarbeid, herunder også den multilaterale dimensjonen.

Regjeringen vil vurdere å støtte *forskningsprosjekter* som kan gi økt kunnskap til beslutningstakere i det offentlige og i næringslivet om idrett som drivkraft i utviklingsprosesser. Forskningsprosjektet/ene bør ha en lokal partner i Sør.

Resultatene av forskingsoppdragene kan legges fram på en *internasjonal konferanse med tema Idrett for utvikling og fred*, arrangert av Norge (Norad) og i samarbeid med berørte forskningsmiljøer, idrettens organisasjoner, samarbeidsland og institusjoner – herunder berørte FN-institusjoner og -organisasjoner. Konferansen kan arrangeres i tilknytning til Norway Cup.

Herværende strategi for idrettssamarbeidet med utviklingsland for årene 2006-2015 vil bli evaluert og eventuelt justert i 2010.

